

УДК 582.675.5:635.92:631.526.3

Горай Г.О.

Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка НАН України, Україна

e-mail: ninaklim@ukr.net

СЕЛЕКЦІЙНО-ГЕНЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КВІТНИКОВО-ДЕКОРАТИВНИХ РОСЛИН РОДИНИ *PAPAVERACEAE* JUSS.

Родина *Papaveraceae* Juss. налічує 250 видів рослин, які належать до 26 родів. Це багаторічні чи однорічні трави, іноді напівчагарники, зрідка чагарники (*Dendromecon* Benth., *Bosconia* L.) або невеликі дерева, поширені у помірних та субтропічних областях Північної півкулі, особливо в Середземномор'ї, західній, центральній і східній частині Азії, південно-західній частині США, тропічній Америці.

Представники *Papaveraceae* широко застосовуються у різних галузях народного господарства: медицині, фармакології (*Chelidonium majus* L., *Papaver somniferum* L., *Glaucium flavum* Crantz, *Mackleya cordata* (Willd.) R.Br., *M. microcarpa* (Maxim.) Fedde), харчовій промисловості (*P. somniferum*).

Інший важливий напрямок використання макових – декоративне садівництво. Як квітниково-декоративні рослини вони поширені майже в усіх країнах світу.

За нашими підрахунками, проведеними на основі даних літературних джерел й електронних ресурсів, в квітникарстві відкритого ґрунту країн західної Європи використовується біля 170 видів та понад 10 міжвидових гібридів; 31 вид родини залучено до селекційного процесу.

Перше місце за кількістю створених сортів посідає багаторічний *P. orientale* L., для якого відомо більше 300-т культиварів, що складає 62 % селекційного сортименту родини. Майже всі сорти *P. orientale* мають складне гібридне походження (до селекційного процесу було залучено *P. bracteatum* Lindl., *P. pseudo-orientale* (Fedde) Medw. і власне *P. orientale*) і настільки відрізняються від вихідних батьківських форм, що видову їх приналежність без спеціальних досліджень встановити важко.

Ще у двох видів, однорічної культури *E. californica* Cham. й *P. somniferum* нараховується 48 і 38 культиварів відповідно. У дворічного маку голостебельного (*P. nudicaule* L.) існує вже понад 20 сортів. Сучасна селекція спрямована на створення F1 гібридів *P. nudicaule*, переважно стерильних, що характеризуються високими декоративними якостями, компактною формою розеток й надраним цвітінням рослин, що дає можливість широко використовувати їх з комерційною метою в якості однорічної контейнерної культури.

Представники роду *Meconopsis* Vig. вже більше століття, з моменту їх інтродукції з Далекого Сходу, популярні у садівництві країн Західної Європи. Для роду *Meconopsis* відомо 27 сортів гібридогенного похо-

дження (*Meconopsis baileyi* Prain, *M. grandis* Prain та інших). Більшість сортів стерильні, за рідкісним виключенням фертильні ('Lingholm', 'Kingsbarns', 'Mop-head', 'Louise', 'Harry Bush').

Кількість сортів у решти двадцяти чотирьох таксонів родини невелика, варіює від 1–3 до 5–6. Цей показник (кількість створених сортів) для тієї чи іншої садової культури значною мірою відображає рівень її популярності та діапазон використання.

Основні центри селекції видів родини *Papaveraceae* знаходяться в Західній Європі (зокрема в Великобританії, Німеччині) і Північній Америці (США). Для Європейських регіонів характерний більш м'який, вологий клімат, порівняно із континентальним кліматом Лісостепової зони України. У наших агрокліматичних умовах, незважаючи на екологічну пластичність рослин, вони часто є недостатньо адаптованими і відповідно не в повній мірі розкривають декоративні якості сорту. Тому одним із пріоритетних напрямків вітчизняної селекції є створення сортів з високим адаптаційним потенціалом і стійкістю до стресових кліматичних чинників.

В Україну з різною мірою успішності було інтродуковано 42 види родини, що відносяться до 14 родів (*Argemone* L., *Chelidonium* L., *Dicranostigma* Hook. F. et Thoms., *Eschscholtzia* Cham., *Glaucium* Mill., *Hunnemannia* Sweet, *Hylomecon* Maxim., *Mackleaya* R. Br., *Meconopsis* Vig., *Papaver* L., *Roemeria* Medik., *Sanguinaria* L., *Stylomecon* G. Tayl., *Stylophorum* Nutt). Найчисленніша колекція зібрана у Національному ботанічному саду імені М.М. Гришка НАН України (36 видів, 33 сорти). Загальна кількість таксонів, інтродукованих в ботанічних садах України, становить близько 25 % від світового.

До Державного реєстру сортів рослин України, придатних до поширення в Україні (2019 р.), декоративні види та сорти *Papaveraceae* не входять й «Методику проведення експертизи сортів на відмінність, однорідність і стабільність» розроблено лише для одного виду *P. orientale*. До Державного реєстру в якості технічної (олійної) культури залучено *P. somniferum* (5 культиварів) і в якості лікарської – *G. flavum*.

Отже, на сьогодні у вітчизняному садівництві відомо близько 40 культиварів, що становить мізерну частку (7,6 %) від створеної у світі кількості сортів родини *Papaveraceae*. Таким чином, родина *Papaveraceae* є потенційно дуже багатим джерелом матеріалу для розв'язання проблеми малочисельності таксономічного складу вітчизняного асортименту квітникових рослин у порівнянні з провідними країнами світу.